

ANNE BABA TUTUMLARININ BİREYLERİN DİN ALGISINA ETKİSİ*

Sümeýra BİLECİK**

Özet: Doğumdan itibaren bireyin kişiliğinin önce aile sonra da okul ve sosyal çevrenin etkisiyle şekillendiği dikkate alınırsa, ailenin önemi ortaya çıkacaktır. Ailelerin çocuklara karşı en temel görevlerinden biri, onların din eğitimidir. Fıtrattan gelen inanma ihtiyacı ve din duygusunun doğru bir eğitimle desteklenmesi bireyin ilerleyen yaşlarında din algısını ve dine karşı tutumunu etkileyecektir. Bu bağlamda, ana-babalık üslubu da denilen anne baba tutumu, çocuğun kişilik gelişiminin yanında dini gelişimi ve yetişkinlik dönemindeki dindarlığı üzerinde de farklı etkiler bırakmaktadır. Bu araştırmada, genel olarak; demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz anne baba tutumu şeklinde gruplandırılan anne baba tutumlarının, (onların din eğitimi anlayışlarının etkilediği varsayılarak) bireyin din algısını ve dindarlık düzeyini ne şekilde etkilediği, farklı aile yapıları içerisinde yetişmiş bireylerle yapılan görüşmeler çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca ideal anne baba tutumunun din eğitimi açısından öneminin fark ettirilmesi ve bu ideal tutuma ulaşmada ebeveynlere rehberlik edecek bilgilerin sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Din, Anne Baba Tutumu, Din Eğitimi, Din Algısı.

Giriş

Ailenin bireylerin yetişmesinde pek çok görev ve sorumlulukları vardır. Çocuğun psikososyal açıdan topluma uyumunun sağlanması, onun fizyolojik ve

* Bu çalışma, 14-16.11.2014 tarihleri arasında gerçekleştirilen 21. Yüzyılda Aile Sempozyumu'nda yapılan sözlü sunumdan genişletilerek oluşturulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

E-mail: sumeyrabilecik@aksaray.edu.tr

duygusal ihtiyaçlarının karşılanarak hem ruhen hem de bedenen sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılmasında ilk görev çocuğun ilk eğitim yuvası konumunda olan aileye düşmektedir. Ailedeki ortam çocuğun psikososyal, zihinsel ve duyuşsal gelişiminin yanında dine karşı tutumunu ve din algısını da etkilemektedir.

Çocukta doğal bir dini kabiliyet ve eğilimin varlığını ortaya koyan araştırmalar (Bovet 1958, Vergote 1978, Yavuz 2012) göz önünde bulundurulduğunda çocuk dini bakımdan tamamen boş da değildir. İtten gelen bu tabii eğilim, zaman içerisinde taklit, telkin ve öğrenmelerle gelişerek din algısını oluşturur ve bu algı dini tutum ve davranışlar olarak dışa vurulur.

Çocuğun dini gelişiminde iki faktör çeşitli şekillerde etkili olur: İç faktörler; ferdi kabiliyet, merak ve duygusal arayış ve zihni arayış olarak ifade edilmiştir. Dış faktörler ise aile, okul ve oyun arkadaşlarının etkisi, aile ve aile dışında oluşan dini atmosfer içinde çocuğun gözlemleri, din görevlileri ya da öğretmenin etkisidir (Ay, 2007). Görüldüğü üzere çocuğun dini gelişimini etkileyen dış faktörlerin başında aile gelmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi çocukta bulunan ve iç faktörler olarak sıralanan dini eğilimin doğru bir eğitim ve yönlendirmeye desteklenerek din duygusunun ortaya çıkarılması konusunda ilk ve en büyük görev aileye düşmektedir. Bu bakımdan öncelikle bireyin din duygusunun gelişimi ve bu gelişimsel aşamalarda ailenin rolü incelenecektir.

Bireyin Dini Gelişim Aşamaları ve Dini Gelişimde Ailenin Rolü

Dini tavrın oluşumu ve gelişiminde ailenin etkisi, yalnızca eğitim öğretim bağlamıyla sınırlandırılmaz. Aile ile din arasındaki yakınlık birçok yazar tarafından vurgulanmıştır. Bu yakınlık, Murphy'nin, aile yapısının bizzat kendisinin dini olduğuna dair görüşleriyle ifade edilmiştir. Din ve aile müesseseleri arasında duygu, yapı ve bağ bakımından mevcut uyum, dini tavırların oluşmasında aile etkisinin baskın olmasına sebep olmaktadır (Vergote, 1978).

Doğumdan itibaren başlayan dini gelişimin seyri ailenin etkisiyle değişebilmektedir. Çocukta gizil halde bulunan inanma duygu ve ihtiyacının güdülenmesi ve gün yüzüne çıkarılması ailenin vereceği doğru bir eğitim ve sergileyeceği doğru tavırla ilgilidir.

Çocuktaki dini hazırlık ve eğiliminin açığa çıkmasında başlangıç noktası olarak himaye altında bulunma ihtiyacının gelişmesi kabul edilir. İnsanın en temel güdülerinden biri olan himaye altında bulunma çocuğun doğduğu andan

itibaren ortaya çıkar ve ömür boyu farklı şekillerde devam eder. Bebeklik ve ilk çocukluk çağında korktuğu ya da huzursuz olduğu zaman anne babaya sığınarak himaye altında bulunma ihtiyacını gidermeye çalışan birey, yaşı ilerledikçe ve anne babanın bazı durumlarda yetersiz olduğunu gördükçe sığınabileceği ve bağlanabileceği daha yüce bir varlık olan Allah'a yönelir. Bebeklik ve ilk çocuklukta ihtiyaç duyduğu zamanlarda bebeği kucağına alarak ya da onunla temas kurarak bu ihtiyacın karşılanması çocukta güven duygusu yaratır. Bu dönemde kendisini korunma ve güvenlik altında hisseden sevgi, şefkat ve ilgi gören çocuklar ruhi tatmine ulaşır ve kimlik duygusunun temeli oluşur. Başlangıçta anne babanın varlığıyla sağlanan güven, Allah ile ilgili bilgi ve inanç arttıkça Allah'a da yöneltilen bir duygu haline gelerek süreklilik ve güç kazanır. Böylelikle bebeklik ve ilk çocukluk döneminde anne ve babasının himayesini hisseden, onların sağladığı güven ortamında yetişen bireyin, ilerleyen dönemlerde aynı duygularla Allah'a yönelmesi kolaylaşır (Hökelekli, 2003). Bu yüzden ailelerin bu çağdaki çocuklara güven, sevgi ve şefkat duygularını onlara hissettirecek şekilde davranmaları önerilebilir.

Çocukluktaki dini gelişimin temel özelliklerinden bir diğeri kolay inanırlıktır. Kendisine anlatılanlara ve duyduklarına itiraz etmeden ve şüphe duymadan inanan çocuk, din ile ilgili olarak da kendisine ne verilirse olduğu gibi kabul etmeye hazırdır. Üstelik bu kabulleniş içten gelen ve bağlılıkla benimsenen bir inanç şeklindedir. Başlangıçta duygu ağırlıklı ve pasif olan bu inanış ve bağlanma daha sonraki çağlarda zihin ağırlıklı olarak öğreneceklerinin temelini oluşturacak ve yerini aktif ve şuurlu bir inanışa bırakacaktır (Dam, 2011). Bu dönemde aileye düşen görev, çocuğun duyuşsal ve bilişsel kabiliyetlerinin farkında olarak seviyesine uygun dini kazanımları edindirmektir.

Çocukta dini gelişimin belirgin özelliklerinden bir diğeri taklittir. İlk çocukluk evresindeki çocuk yetişkinlerin davranışlarını anlamlandıramasa da onları taklit eder. Dini yaşayışın öğrenilmesinde de taklit önemli bir etkidir. Din ile ilgili kendisine anlatılanları sorgulamadan benimsediği gibi büyüklerin yerine getirdiği namaz, dua gibi ibadetleri de taklit eder. Çocuğun taklit özelliği din dilinin oluşturulması açısından da aile için değerlendirilmesi gereken bir özelliktir. Besmele, şükür gibi kavramları aile bireylerinden duyarak taklit yoluyla öğrenen çocuk ilerleyen dönemlerde bunların anlamını da kavrayarak anlamlı ve kalıcı bir öğrenmeyi sağlayacaktır. Çocuğun taklit yoluyla gösterdiği davranışlar ve söylediği sözler yetişkinin çocuğu kendi dini dünyasına yalnızca şekilsel ve bilinçsiz bir şekilde çekiyor gibi görünse de onun bu taklidinin altında Allah'ı anmak ve kabul ediş vardır (Yavuz, 2012). Bu dönemde anne babaya düşen görev ona iyi bir rol model olmaktır.

Çocukluk döneminin bir diğer temel özelliği soru sormaya düşkünlüktür. Çevresini algılamaya başlayan çocuk, hayatı keşfetme gayreti içerisinde karşılaştığı, duyduğu her şeyi soru malzemesi yapabilir. Allah, peygamber, melekler gibi çocuk için oldukça soyut olan kavramlar da bu soruların odak noktasındadır. Çocuğun soruları kadar onlara verilecek cevaplar da önemlidir. Sorularına cevap verirken anne babanın dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır. Bunlardan biri çocuk neyi sormuşsa ona cevap vermektir. Çocuğun sorduğu sorunun altında yatan neden öğrenmeye çalışılmalı ve onun sorduğundan fazlası anlatılmamalıdır. Cevap, çocuğun tecrübe ve yaşına uygun ve sade olmalıdır. Çocuğa verilecek cevapta samimi olunmalıdır. Eğer çocuğun sorduğu sorunun cevabı bilinmiyorsa bu, çocuğa açıkça söylenmelidir. Çocuğun, anne babasının soruya yanlış cevaplar verdiğini görmesi sorduğu sorunun cevabını bilmiyor olmasından daha ağır gelecektir. Çocuğun merak ettiği şey ibadet mekânları, dualar gibi somut konulardaysa bunu doğrudan tecrübe etmesine imkân sunulmalıdır (Selçuk, 2005).

Son çocukluk adı verilen 7-12 yaş dönemini kapsayan gelişim evresinde dini tutum ve davranışların benimsenmesinde anne babanın yanında okul ve arkadaş çevresi de etkili olmaya başlar. Genişleyen çevresi ve daha soyut düşünmenin başladığı zihinsel gelişimi sayesinde çocuk, anne babasının her şeye gücünün yetmediğini anlamaya başlar. Bu durum onun anne babaya olan bağlılığının Allah'a yönelmesine yol açar. Aile, çocuk için bu dönemde hala en önemli faktördür. Bu dönemde çocukta ibadetlere katılma isteği uyanmıştır. Anne babaya bu evrede düşen görev çocukların da ibadetlere katılmasını teşvik etmek, onlara model olmaya devam etmektir. Bu dönemde ailede din konusunda fazla bir şey bulamayan çocuğun dini duygularının gelişmesi gecikebilir hatta gittikçe körelebilir (Peker, 2008).

Ergenlik, bireyin zihinsel, bedensel ve duyuşsal olarak pek çok değişikliği bir arada yaşadığı bir dönemdir. Somut düşünceden soyut düşünceye geçiş, kimlik arayışı ve benlik oluşumu, bağımsızlık duygusunun gelişmesi, değer ve anlam dünyasının genişlemesi gibi pek çok alanda önemli değişiklikler gösteren bireyin bu sarsıntılı dönemi rahat bir şekilde atlatabilmesinde aile içindeki uyumlu ve etkili iletişim önemli rol oynamaktadır. Psikososyal açıdan yaşanan değişikliklerin yanında bireyde dini şuurun uyanması ve buna bağlı olarak dini şüphe ve çatışmaların da yaşandığı görülebilir. Bu şüphe ve çatışmaların dini inkâr amacıyla değil ergenlik döneminde kazanılan eleştirel düşünme becerisinin gelişimiyle açıklanmaktadır. Yine bilişsel gelişim sonucu artan düşünce faaliyetle-

ri gençlerde bağımsızlık duygusunun yoğun bir şekilde yaşanmasına sebep olur. Ailesinden bağımsız olarak özgür bir birey olduğunu ifade etmeye çalışan genç, aileden çok akran gruplarından etkilenir. Geleneksel bağların, tutum ve inançların sorgulanmaya başlamasıyla zaman zaman ailenin değerleriyle çatışmaya başlayan gencin bu sorunları aşarak gerek dini gerekse sosyal açıdan olumlu tutum geliştirmesinde yine ailenin rolü büyüktür. Çocuğuna dini gelişimine uygun olarak eğitim vermek suretiyle sağlam bir dini inancın temellerini atmış olan aileler, ergenlerin bu dönemin sonuna doğru çocukluktan beri kendisine huzur veren dini inançlara yeniden sarılacağını bilmeli ve genci inançsızlıkla, değerlerini kaybetmekle suçlamamalıdır (Karaca, 2011). Gençler tarafından sorulan sorulara olumsuz ve tepkisel cevaplar vermek yerine iletişim ilkelerine uygun olarak ve gençle empati kurarak cevap verilmelidir. Gencin sağlıklı bir özgürleşme süreci yaşayarak kimlik oluşturmaya yardımcı olmak adına dinin insana verdiği değer ve dinin olumlu kişilik gelişimine katkı sağlayan tarafları gencin dikkatine sunulmalıdır.

Ergenlik döneminden sonra bilişsel, duyuşsal ve sosyal olarak durgunluğa ve kararlılığa eren bireyin dini gelişimi, yetişkinlik ve yaşlılık döneminde de devam eder. İlk yetişkinlikte (22-40 yaş) baş edilmesi gereken aile kurma, meslek edinme gibi problemler orta yetişkinlik ve yetişkinliğin son evrelerinde (41-60 yaş) yerini anne baba kayıplarıyla yüzleşme, çocukların evden ayrılması, iş hayatındaki yükseliş ve emekliliğe hazırlanma gibi psikososyal durumlarla mücadeleye bırakır. Bunlarla mücadelede etmede din insana manevi bir kuvvet verir. İnsan hayatının gerek fizyolojik gerekse psikolojik bakımdan pek çok değişikliğe uğradığı dönemlerden biri de yaşlılık dönemidir ve insan hayatının her döneminde olduğu gibi bu dönemde de baş etmesi gereken gelişim krizleri mevcuttur. Bedeni rahatsızlıkların artması, çevresindeki insanların kaybı, çocukların evlilik, öğrenim gibi sebeplerle evden ayrılmasıyla oluşan yalnızlık hissi, çalışma hayatından ayrılmış olmanın getirdiği toplumsal rol ve statü kaybı gibi problemlerin yanında dini açıdan ölüm korkusu ve hayatı en iyi şekilde değerlendirememiş olma duygusundan kaynaklanan pişmanlıklar gibi psikolojik sorunlar da görülür (Hökelekli, 2003). Şüphesiz ki din, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde de mevcut problemlerle baş etmede bireye yardımcı olabilecek önemli unsurlardandır. Bu aşamalarda ailenin eğitimsel etkisinin çocukluk ve gençlik dönemlerindeki kadar aktif biçimde görülmediğini söylemek mümkündür. Ancak yetişkinlik ve yaşlılıktaki inanç ve dini tutumun temellerinin çocukluk ve gençlikte oluşturulduğu düşünülürse bu dönemdeki dini davranışlarda da ailenin öneminden bahsedilebilir.

Anne Baba Tutumları

Tutum, bireylerin belli bir insana, gruba, nesneye veya olaya yönelik olumlu ya da olumsuz bir biçimde düşünmesine, hissetmesine ya da davranmasına yol açan kalıcı yargısal bir eğilim olarak tanımlanabilir (Sezer, 2010). Anne babaların çocuğa karşı tutumları genel olarak; demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz anne baba tutumu olarak sıralanabilir.

Demokratik Tutum

Çocuklarına karşı koşulsuz sevgi ve aynı zamanda saygı gösteren aile tutumudur. Çocuğa aile içerisinde üstesinden gelebileceği sorumluluklar verilirken tutarlı ve güven verici bir tavır sergilenir. Ailenin kararlarında çocuk da söz sahibidir. Ailedeki tüm bireyler için geçerli belirli kurallara vardır. Çocuk bu kurallara uygun davranmadığında çeşitli yaptırımlar uygulanır. Ancak bu kurallara katı değildir veya kurallara uyulmadığı takdirde çocuğu yıpratıcı cezalarla sonuçlanacak şekilde değildir. Anne baba uygun durumlarda esnek de davranabilir. Çocuk her durumda sevildiğinin ve ailesi tarafından desteklendiğinin farkındadır. Bu anne baba tutumuyla yetişmiş çocuklar, kendine ve çevresine saygılı, düşüncelerini serbestçe söyleyebilen, hoşgörülü, açık fikirli, kurallara ve otoriteye körü körüne bağlı olmayıp yeri geldiğinde eleştirel bir tutum da takınabilen ve sosyal bireyler olmaktadır (Goodall, 2013).

Otoriter Tutum

Baskıcı tutum olarak da adlandırılan bu anne baba tutumunda çocuğun ilgi, ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurulmaz. Çocuktan, anne baba tarafından konulan katı kurallara, bu kuralların neden konulduğunu sorgulamadan tam bir bağlılıkla uyması beklenir. Ailede otoritenin korunmasına çok önem verilir. Çocuk, otoriteye itaat etmediği zaman cezalandırılır. Anne baba ile çocuğun iletişimine önem verilmez ve çocuğun özerk bir kişilik geliştirmesine, duygu ve düşüncelerini ifade etmesine imkan tanınmaz. Bu tutumla yetişmiş bireyler sürekli sözlerine ve tavırlarına sınır koymak zorunda hissederler ve girişimcilikten uzaktırlar. Bunun dışında bu anne baba tutumu yetişkinin karakter özelliklerine iki şekilde yansiyabilir. Birey ya sinmiş, aşırı derecede duygusal ve itaatkâr bir karaktere sahip olur ya da isyankâr, uyumsuz ve kural tanımaz tavırlarıyla dikkat çeker (Cohen, 1990).

Aşırı Koruyucu Tutum

Bu tutum, çocuğun yapabileceği şeylerin bile anne baba tarafından (baskı veya otorite kurmak amaçlı değil, çocuk için endişelendiklerinden dolayı) kısıtlandığı tutumdur. Çocukların yapabileceği pek çok şey anne baba tarafından yapılır. Gelişimsel özelliklerinin imkân verdiği şeyleri yaparak-yaşayarak öğrenmesi gereken çocuğun deneyim kazanmasına fırsat sunulmaz. Her konuda gereğinden fazla müdahale edildiğinden çocukların kendilerine yeter hale gelmesi engellenir. Bu tutum içerisinde yetişen çocuk kendisine yeterince güven duyamaz ve anne babasına bağımlı bir kişilik geliştirir. İlerleyen yaşlarda bu bağımlılığı farklı insanlara yönlendirir ve kararlarını kendi başına vermekte güçlük çeker. Kaygılı, güvensiz ve kararsız bir karaktere sahip olabilir (Sezer, 2010).

İlgisiz Tutum

Bu tutum, çocuğa karşı ilgisiz, sevgi ve merhameti yetersiz, çocuğun ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığı ana-baba tutumudur. Bu tip ailelerde çocukları yönlendirme ve kontrol etme, aile içi kurallar ve denetim yoktur. Çocukların davranışları sınırlanmaz. Onlar, kendi haline bırakılmış ilgi ve sevgiden yoksundurlar. Anne baba çocuk arasında iletişim kopukluğu belirgindir. Yapılan araştırmalara göre bu ailelere mensup çocukların öğretmenine, arkadaşlarına ve eşyalara zarar verdiği görülmüştür. Kendisine ilişkin olumlu duygular beslemeden büyüyen çocuk, yetişkinlik döneminde saldırgan, kendine saygısı ve özdenetimi yetersiz bireyler olurlar (Cohen, 1990).

Görüldüğü üzere anne baba tutumları çocukların kişiliklerini etkilemekte ve bu etki çocuğun karakterini şekillendirebilmektedir. Dolayısıyla anne babanın bireye çocukluk ve ergenlik dönemindeki tutumu kişinin hayatı boyunca sosyal ilişkilerinde belirleyici bir role sahip olabilmektedir. Anne baba tutumunun yalnızca bireyin karakterini ve sosyal ilişkilerini etkilemediği dine karşı ilgi ve tutumlarını yani din algısını da etkileyeceği düşünülmektedir. Örneğin; çocuğuna karşı otoriter bir tutum benimsemiş anne baba çocuğa dini öğretirken de dini, itaat edilmesi gereken otoritenin koyduğu katı kurallar olarak tanıtacak ve bunu tutumuna yansıtacaktır. Bunun neticesinde çocuk; dini, kendi iç dünyasını anlamlandırıp zenginleştirmesini sağlayan bir unsur yerine taklide dayanan, şekilsel dini kalıpları gerçekleştirmenin ötesine geçemeyen duygudan ve şuurdan uzak, katı kurallar bütünü olarak algılayabilir (Apaydın, 2001) ya da bireysel bağımsızlığını kazanıp ailenin otoriter tutumundan uzaklaştığında dinden tamamen uzaklaşma tepkisi de gösterebilir.

Yöntem

Araştırmada, anne baba tutumlarının yetişkinlikteki din algısını nasıl etkilediğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Amaca ulaşmak için saha araştırması yapılarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler öncesinde çalışmanın amacına uygun belirli sorular hazırlanmış, görüşme sırasında, gerekli olduğu durumlarda ek sorular sorularak ya da soruların cümle yapısı, sırası değiştirilerek objektif sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Yüz yüze yapılan derinlemesine görüşmelerde 13 kadın 12 erkek olmak üzere 25 kişi ile mülakat yapılmıştır. Araştırma kapsamında görüşülecek kişilerin nitelikleri çeşitliliği yansıtması bakımından bir takım süzgeçlerden geçirilmiştir. İlk olarak farklı deneyimleri yansıtması açısından katılımcıların yaşları dikkate alınmıştır. Katılımcıların yaş aralığında alt sınır, ergenliğin bitimi yetişkinliğin başlaması olarak kabul edilen (Yavuzer, 2011), 20 yaş olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşları 20 ile 67 arasında değişiklik göstermektedir. Katılımcıların yetişkinler olarak seçilmesinin nedeni, ailede alınan din eğitiminin etkisinin dini tavır, tutum ve davranışların belirli bir kararlılığa yetişkinlik döneminde erişeceği düşüncesidir (Hökelekli, 2003). İkinci olarak; katılımcıların eğitim düzeyi dikkate alınmıştır. Bu kapsamda ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere çeşitli eğitim seviyesinden kişilerle görüşme yapılmıştır. Süzgeçlerden bir diğeri de katılımcıların aile yapısı ve kendi dindarlıkları üzerinde yaptıkları değerlendirmeler olmuştur. Bu bakımdan anne babalarının tutumlarını demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak ifade eden farklı tip ailelerde yetişmiş bireyler amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir.

Veriler toplanırken katılımcıların izni dâhilinde ses kayıtları alınmış, kayıtlar çözümlenip aile tutumlarının din algısı üzerindeki etkisi içerik analizine tabii tutularak söz konusu tutumlar içerisindeki alt başlıklar altında toplanmıştır. Katılımcıların tüm ifadelerine çalışmanın sınırlılığı nedeniyle yer verilemeyeceğinden temayı temsil eden örnekler bulgular içerisinde sunulmuştur.

Görüşmeler sırasında katılımcılara yaşları, eğitim durumları, kendilerini dindarlık düzeyleri bakımından nasıl değerlendirdikleri ve bu değerlendirmenin nedenleri, din eğitimlerini ilk defa nereden ve kimden aldıkları, çocukluk ve ergenlik yıllarında ailede dini yaşantıların olup olmadığı, aile dışında din eğitimi aldıkları bir kurumun olup olmadığı, bugünkü din algılarında ve dindarlık düzeylerinde en etkili olan faktörün ne olduğu, aileden din eğitimi alındıysa hangi

yöntemlerle bu eğitimin verildiği, bu yöntemlerin kişinin bugünkü dindarlık durumunu ve din algısını etkileyip etkilemediği sorulmuştur. Katılımcıların anne baba tutumlarını tespit ederken demokratik, otoriter, ilgisiz gibi ifadelerin katılımcıları etkileyebileceği düşünülerek; demokratik anne baba tutumu 1. tip adlandırılmasıyla, otoriter tutum 2. tip adlandırılmasıyla, aşırı koruyucu tutum 3. tip adlandırılmasıyla, ilgisiz tutum 4. tip adlandırılmasıyla sunularak katılımcılara bu tutumlar hakkında bilgi verilmiş ve kendi anne babalarının çocukluk ve ergenlik yıllarında hangi tutumla kendilerini yetiştirdikleri seçenekler dahilinde (1.tip aile, 2. tip aile... formatıyla) sorulmuştur. Aile tiplerinin dört grupta sınırlanarak katılımcılardan bunlardan kendi aile yapılarına en uygun gelen birini seçmelerinin istenmesi araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Ancak bu sınırlılık, araştırmanın derinlemesine mülakat ve açık uçlu sorularla desteklenmesiyle bertaraf edilmeye çalışılmış, katılımcıların anne baba tutumları hakkında detaylı bilgi vermesine imkân tanınmıştır. Katılımcıların anne baba tutumlarına dair verdikleri bilgiler ışığında hangi anne baba tutumuna sahip olduklarına dair belirttikleri seçenekle karşılaştırılıp söylemlerinin tutarlı olup olmadığı mukayese edilmiştir. Son olarak katılımcılara, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde dini yaşantılarla veya dini durumlarla ilgili hatırladıkları bir olayın olup olmadığı sorularak aile içerisindeki dini tutumun bireyi nasıl etkilediği tespit edilerek bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmaya Katılanların Bazı Değişkenler Açısından Nitelikleri

Anne baba tutumlarının bireylerin din algısına etkisi tespit edilmeye çalışılırken cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve bireylerin kendilerini dindarlık bakımından nasıl değerlendirdikleri değişkenler olarak belirlenmiştir. Bu değişkenlerin anne baba tutumları ve buna bağlı olarak farklılaşacağı varsayılan din algıları üzerinde etkili olup olmadığı bulgular ve yorumları bölümünde incelenmiştir. Katılımcıların anne baba tutumlarına göre sayı ve yüzdeleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Anne baba tutumlarının sayı ve yüzde dağılımları		
Anne Baba Tutumları	Sayı	Yüzde
Demokratik Tutum	6	%25
Otoriter Tutum	7	%28
Aşırı Koruyucu Tutum	4	%16
İlgisiz Tutum	8	%32
Toplam	25	%100

Araştırmaya katılan 25 kişiden 8'i (%32) anne baba tutumunu ilgisiz olarak betimlemiştir. Bundan sonraki sırayı 7 kişi (%28) ile otoriter tutum, 6'sı (%25) ile demokratik tutum ve 4 kişi ile (%16) aşırı koruyucu tutum izlemektedir. Söz konusu tutumlar katılımcıların tanımlarına göre dağılmış olmakla birlikte ailelerinin tutumlarının niçin bu sınıflamada yer aldığını söyledikleri de önemli bir husustur. Bu yüzden ilgili tutumlar ve ailenin bireyle ilişkileri açık uçlu sorularla derinleştirilmiştir.

Araştırmaya katılanların anne baba tutumu ve cinsiyet değişkenine göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 2: Aile tutumlarının katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı

Anne Baba Tutumları	Kadın	Erkek	Toplam
Demokratik Tutum	5	1	6
Otoriter Tutum	2	5	7
Aşırı Koruyucu	4	-	4
İlgisiz Tutum	2	6	8
Toplam	13	12	25
Yüzde	52	48	100

Araştırmaya katılan 25 kişiden 13'ü (%52) kadın, 12'si (%48) erkektir. Tablo incelendiğinde otoriter tutumda yetişmiş bireylerin daha çok erkek olduğu görülmektedir. Aşırı koruyucu tutumla yetiştiğini anlatan katılımcıların ise hepsi kadındır. Bu durumun, Türk aile yapısında kız çocuklarına gösterilen hassasiyetle ilgili olduğu düşünülebilir.

Araştırmaya katılanların yaş aralıklarının anne baba tutumlarına göre dağılımının betimsel analizinde yaşlar 20-40, 41-60 ve 61 ve üzeri olarak belirlenmiştir. Söz konusu gruplamada gelişim dönemlerine göre 20-40 yaş aralığının ilk yetişkinlik, 41-60 yaş arasının son yetişkinlik, 61 yaş ve üzerinin ise yaşlılık olarak tanımlanması esas alınmıştır. Söz konusu dağılım aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Aile tutumlarının katılımcıların yaş aralıklarına göre dağılımı

Anne Baba Tutumları	20-40 Yaş aralığı	41-60 Yaş Aralığı	61 yaş ve üstü	Toplam
Demokratik Tutum	6	-	-	6
Otoriter Tutum	6	1	-	7
Aşırı Koruyucu	1	1	2	4
İlgisiz Tutum	7	1	-	8
Toplam	20	3	2	25
Yüzde	80	12	8	100

Anne baba tutumlarının bireylerin yaş aralıklarına göre dağılımında demokratik tutumla yetişmiş bireylerin hepsinin 20-40 yaş aralığındaki genç yetişkinler olduğu görülmektedir. Toplamda 61 yaş üzeri 2 kişinin ikisinin de anne baba tutumunu aşırı koruyucu olarak nitelemesi dikkate değerdir.

Anne baba tutumlarının bireylerin eğitim düzeylerine göre dağılımı ise şöyledir:

Tablo 4: Aile tutumlarının katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımı

Anne Baba Tutumları	Okuryazar değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans	Toplam
Demokratik Tutum	-	-	-	3	3	6
Otoriter Tutum	-	1	-	3	3	7
Aşırı Koruyucu Tutum	2	1	-	-	1	4
İlgisiz Tutum	1	-	3	2	2	8
Toplam	3	2	3	8	9	25
Yüzde	12	8	12	32	36	100

Tabloya bakıldığında demokratik ailelerde yetişen bireylerin lise ve üniversite gibi üst öğrenim kurumlarına devam etme durumlarının diğer tutumlarla yetişmiş bireylerden fazla olduğu görülmektedir. Bu durum da, bu tutumla yetişmiş bireylerin özgüveni yüksek, daha eleştirel düşünebilen bireyler olarak akademik başarı hususunda daha girişken olabilmeleri yönündeki bilgilerle ilişkili olarak düşünülebilir. Araştırmaya katılıp okuryazar olmayan 3 kişiden 2'sinin anne baba tutumu aşırı koruyucu olarak nitelemesi dikkat çekicidir. Aşırı koruyucu tutumla yetişmiş bireylerden yalnızca biri ilkokul sonrası eğitimine devam etmiştir. Bu verilerden yola çıkarak aşırı koruyucu anne babaların çocuklarının eğitimi devam ettirmeleri hususunda da bu koruyucu tavrı sürdürdükleri söylenebilir.

Araştırmaya katılan bireylerin anne baba tutumlarının şu anki dindarlık durumlarına etki edebileceği düşünülerek bireylerin kendilerini dindarlık konusunda ne şekilde tanımladıkları sorulmuş, ayrıca kendi dindarlıklarını sınıflamada hangi ölçüte başvurdukları yani kendilerini niçin az dindar, dindar değil ya da dindar olarak tanımladıkları da dikkate alınmıştır.

Tablo 5: Aile tutumlarının katılımcıların dindarlık düzeylerine göre dağılımı

Anne Baba Tutumları	Az Dindar	Dindar	Kararsız (ne dindar ne değil)	Dindar değil	Toplam
Demokratik	1	4	1	-	6
Otoriter	-	3	1	3	7
Aşırı Koruyucu	1	2	-	1	4
İlgisiz	3	3	-	2	8
Toplam	5	12	2	6	25
Yüzde	20	48	8	24	100

Araştırmaya katılanlar içerisinde herhangi bir dine inanmayan ya da İslam dışında bir dine inanan birey yoktur. Kendisini “dindar değilim” biçiminde tanımlayanların yarısının otoriter anne baba tutumuyla yetişmiş olması söz konusu tutumun bireyin din algısı üzerindeki etkisi konusunda ipuçları vermektedir. Ancak bu tutumla dindarlık arasındaki ilişkiye dair kesin bir sonuca ulaşmak yalnızca araştırmamızdan elde edilen verilerle mümkün değildir. Araştırmaya katılan insanların yaklaşık yarısı kendisini dindar olarak tanımlamıştır. Ancak burada dindarlık algılarında değişiklikler olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin; ahlaki ilkelere bağlı yaşamakla birlikte ibadetlerini yapmadığını belirten katılımcılardan biri kendisini dindar olarak tanımlarken diğeri az dindar olarak tanımlamıştır. Aynı şekilde dindar olmadığını belirten katılımcılardan bazıları; inançlı ve dürüst olmanın dindar olmaya yetmediğini bazı ibadetleri yapmak ve din hakkında bilgi sahibi olmak gerektiğini belirtirken, başka katılımcılar inançlı oldukları için kendilerini az dindar olarak tanımlayabilmiştir. Söz konusu veriler yorumlanırken katılımcıların bu dindarlık algıları ve yorumları dikkate alınmıştır.

Örneklem olarak seçilmiş gruptaki kişilerin nitelikleri sayısal bakımdan belli ölçüde önem arz etse de bu değişkenler ve bireylerin yaptıkları betimlemelerin ‘niçin’i de araştırmanın amacına ulaşmasında oldukça önemlidir. Bu yüzden bireylerin anne baba tutumlarının tanımlanması, dindarlık durumlarının sınıflanması gibi konularda sınıflamaların temelindeki nedenin tespit edilebilmesi için açık uçlu sorular yöneltilerek bu sorulara verilen cevaplar detaylı biçimde incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Demokratik Anne Baba Tutumu ve Bireyin Din Algısına Etkisi

Anne babasının tutumunu demokratik olarak tanımlayan altı katılımcıdan beşi kadın biri erkektir ve bunların dördü yükseköğrenim ikisi ise ortaöğrenim görmüştür. Ebeveyninin tutumunu demokratik olarak niteleyen katılımcıların hepsi 20-40 yaş aralığındadır. Bunlardan biri kendisini az dindar, dördü dindar, biri de kararsız olarak nitelemiştir.

Demokratik anne baba tutumunun, bireyin psikososyal açıdan yeterli olmasında en sağlıklı tutum olduğu söylenebilir. Çünkü çocuğa yeterince sevgi, ilgi ve saygının gösterildiği bu aile ortamında yetişkinliğinde birey, özgüven sahibi, kendisine ve çevresine saygılı, hoşgörülü ve açık fikirli bir karakter sergileyecektir. Din eğitimi verilirken de çocuğa baskı uygulamadan soru sormasına fırsat verilerek ve onun algı düzeyine uygun bir üsluba dikkat edilmesi gerektiği daha önce belirtilmişti. Söz konusu anne baba tutumunun böyle bir eğitime fırsat vereceği düşünülmektedir. Bu konuda kendisini ve ailesini dindar olarak niteleyen bir katılımcı (Y. 31, K, Lisans)¹: *“Beni en çok etkileyen dine bağlayan ortamlar aile ortamları olmuştur. Annemin gittiği sohbetler vardı. 5-6 yaşındayken giderdik annemle. Çok kalabalık olurdu, sıcak olurdu ama severdim. Anlatan insan severek anlatıyorsa o benim içime işlerdi, çocukken de öyle olmuş.”* Diyerek ailede yaşanan dinin dindar bir birey olmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Yine aynı katılımcı: *“Babamlar kendi aralarında erkekler olarak tefsir sohbeti yaparlardı ama kapılar açık dururdu hanımlar da dinleyebilsin diye. O tefsir sohbetlerinin evde oluşturduğu manevi hava çok hoşuma giderdi. Bilal-i Habeşi’nin ezan okuma sahnesi anlatılmıştı bir sohbette. Onu anlatırken, duyduğumda hala tüylerim diken diken olur. O derece etkilenmiştim.”* İfadeleriyle ailede hayatın doğal seyri içerisinde yaşanan dinin etkisinden bahsetmiştir.

Dini aile ortamında yaşayan katılımcılardan bir diğeri anne babasının tutumunun demokratik olmasının da örnek olmaları kadar önemli olduğunu şöyle ifade etmiştir (Y.30, K, Lise): *“Dini yaşamaya çalışıyorum, dindar olduğumu söyleyebilirim. Bunda anne faktörü çok fazla etkili. Annemin de babamın da desteklerini inkâr edemeyiz. Onlar böyle davranmasaydı farklı olurdu. Yani ben fazla emir almaktan hoşlanmıyorum. Bana bir kere söylesinler mantığıma yattıysa, canım istiyorsa yaparım ama ısrarlar devam ederse sıkıntı olur. Bunu bildikle-*

¹ Bulgular ve yorumlar başlığı altında katılımcılar ile ilgili kişisel bilgiler verilirken yaş için Y., Cinsiyet için kadın K, erkek E kısaltması kullanılarak verilecektir.

rinden bir şey öğretmeye çalışırken mantığıma yatırarak ikna etmeye çalışırlardı ama kararımı yine kendim verirdim.” Aynı tutumun dine bakışını olumlu etkilediğini belirten başka bir katılımcı (Y.29, E, Lisans): “Ailede dinle ilgili belirli bir tutum vardı. Söylerler anlatırlardı. Çocukken camiye falan gönderdiler. Babam da annem de anlatırlardı hem dini hem de diğer şeyleri. Yanlış bir şey olduğunu yapma falan diye uyarırlardı. Ama ona rağmen yapacağım bir şey varsa yapsın kendisi sonucunu görsün şeklindeydi. Çocukluğumda da babamla beraber, babam namaz kılmaya gittiğinde ben de yanına gidip o ne yaparsa onu yapardım. Çocukken o çağırırdı, hadi derdi abdest almayı gösterirdi, sonra o ne yapıyorsa onu yapardık. Şimdi de ibadetlerime dikkat etmeye çalışıyorum.”

Yukarıda örnekleri verilen katılımcılarda görüldüğü üzere bireyler, çocukluklarında yapılması beklenen şeylerin sürekli tekrar edilmediğini, aile içerisinde örnek olunarak bugünkü dini tutumlarını kazandıklarını belirtmişlerdir. Ancak bunların dışında anne babalarının tutumlarının demokratik olmasına rağmen ailede din eğitimi almadıklarını ya da aile dışında yaşadıkları bazı olayların din algılarını olumsuz etkilediğini belirten katılımcılar olmuştur. Örneğin (Y. 28, K, Lisans): *“Dindar olduğumu söyleyemeyeceğim. Çünkü namaz kılmıyorum, oruç tutmuyorum. Ama dedikodu yapmamaya çalışıyorum, kul hakkı yemekten çekiniyorum. Allah’tan korkarım. Onu düşünerek diğer insanlarla ilişkerimde hareket etmeye çalışıyorum, o boyutuyla daha çok... Ailede dinle ilgili şeyler pek konuşulmazdı, bir baskıyla falan karşılaşmadık ama din dışındaki konularda konuşur, karar alınırken birlikte düşünürdük. Ailemde dinle ilgili, ablam üniversiteye giderken arkadaşları dindardı. Orada öğrendiklerini bana anlatırdı sadece.”* Anne baba tutumunu demokratik olarak niteleyen katılımcı bugün dindar olmayışını ailesinde dini yaşantıya şahit olmamasına bağlamış ayrıca anne babası dışındaki kişilerden gördüğü baskının olumsuz etki yaptığını şöyle ifade etmiştir: *“Benim dedem, babaannem hacıdır. Her zaman aman kızım öyle yapma şöyle yapma, onu giyme, böyle giyinme derlerdi. Bu bende her zaman ters tepki yapmıştır. Onlar giyme dedikçe ben de inadımdan hep bir tık üstü... Onların yaptığı baskı ters tepti. Bir de ortaokuldayken Din Kültürü öğretmenine, ramazanın neden hep aynı ayda değil de farklı aylarda olduğunu sormuştum. Bana dalga geçer gibi diğer aylar küsmesin diye cevabını vermişti. Bu duruma çok kızıştım ve yeterli cevap veremediğini düşünmüştüm. Hala unutamadım onu. Keşke bize doğru düzgün anlatan bir öğretmenimiz olsaydı.”* Görüşlerini aynı çerçevede ifade eden, ailesindeki genel tutumun demokratik olmakla birlikte din eğitimi almamasının kendisinin din algısını etkilediğini düşünen katılımcılardan bir diğeri de dine karşı ilgisinin sönmesine sebep olan

olayı şöyle anlatmıştır (Y. 33, K, Lisans): *“İlkokuldayken camiye gidiyorduk. Orda kesinlikle saçınızı açmayın, kapalı olmanız gerekir diyordu hoca. Ben de açıyordum hep. Bir gün hocayla karşılaştık. Kapat başını kapalı gezelim falan dedi. Çok sert değildi aslında ama o hoşuma gitmedi baskı gibi geldi herhalde. Ondan sonra gitmeyeyim dedim annemler de bir şey demediler. O zaman soğuttu beni biraz.”*

Demokratik anne baba tutumu içerisinde yetişen ve aile içerisinde dini yaşantıyı görerek çocukluk ve ergenlik yıllarında din eğitimi alan bireyler dine karşı olumlu bir tutum sergileyerek kendilerini dindar olarak nitelerken ailesinde demokratik tutum içerisinde yetişmesine rağmen dini yaşantıya tanık olmayan, ailede din eğitimi almayan bireyler kendilerini dindar olarak nitelememiş, ibadetlerine devam etmediklerini, dinin hayatlarında temel referans noktası olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak demokratik anne baba tutumunun ailede verilen din eğitimiyle birleştiğinde dindar bireylerin yetişmesine imkan sunacağını söylemek mümkündür.

Otoriter Anne Baba Tutumu ve Bireyin Din Algısına Etkisi

Anne baba tutumunu otoriter olarak niteleyen yedi katılımcının beşi erkek, ikisi kadındır. Eğitim düzeyleri ise; üçü yükseköğrenim üçü ortaöğretim biri ise ilköğretim mezunudur. Katılımcılardan altısı 20-40 yaş aralığında, biri 41-60 yaş aralığındayken üçü kendisini dindar, biri kararsız, üçü de dindar değil olarak tanımlamıştır.

Çocuktan yalnızca anne baba tarafından konulan kurallara uymasının beklenmediği çocuk kurallara uymadığı takdirde cezalandırıldığı, çocukla iletişime önem verilmeyen anne baba tutumu olarak daha önce tanımlanmış bu tutumu benimseyen ailelerde, din eğitimi veriliyorsa din eğitiminde de aynı tutumun benimsenebileceği düşünülmektedir. Bu konuyla ilgili katılımcılardan birinin şu ifadesi buna örnektir (Y.54, E, Lisans): *“Çocukken babam çok etkiliydi. Kurallara uyardık, baba ne diyorsa o. Ancak biz yetiştikten sonra babam bize danışmaya başladı. Ailem de dindardı. Babam dinle ilgili de söylerdi şuraya gidin buraya gidin diye. Biz de yapardık. Annem namaz kılmazsan sütümü helal etmem dedi öylece namaz kılmaya başladık. Bugünkü dindarlığımda çevremın etkisi olduğunu düşünüyorum. Çevremiz uygun olmasaydı çocukluktan çıkıp yetiştikten sonra baba ne derse desin etkilemezdi.”* Katılımcının ifadelerine bakıldığında, kendisini namaz kılmaya sevk eden şey, annesinin kurduğu duygusal baskıyla oluşmuştur. Çevresinin dindar insanlardan oluşması sebebiyle bu dini yaşantıyı

devam ettirdiğini, çevre şartları uygun olmaması durumunda baba ve annenin söylediklerinin etkili olmayacağını belirtmesi otorite figürüyle oluşturulmuş bir dindarlığın çevre ve bilgiyle desteklenmediği zaman otorite ortadan kalktığında etkisini yitirebileceği şeklinde yorumlanabilir. Bu yorumu şu katılımcının ifadeleri destekler mahiyettedir. (Y.20, E, İlköğretim): *“Ailemden din eğitimi almadım. Babama çok soru falan soramazdım dinle ilgili ama camiye gönderdiler ilkokuldayken. Dini bilgilerimi en çok orada öğrendim. Çocukken anne babamın dediği olacaktı mecbur. O zaman dediklerini yapıyordum. Şimdi hala söylüyorlar namaz kıl falan diye de şimdi önemsemiyorum. Çok söylenince de itici geliyor o yüzden namaz kılmıyorum. Çok dini bir şeyim yok.”* Benzer bir tutumla karşılaşmış başka bir katılımcının ifadeleri ise şöyledir (Y.25, E, Lise): *“Ailem ibadetlerini yapar genelde ama ben dindar değilim. Çocukken anne babamın sözlerinden çıkmazdık. Bu tavrı din eğitiminde de gördüm. Liseden sonraya kadarki zamanlar yap dediler yaptık. Ama şimdi...”*

Otoriter anne baba tutumunun kural tanımaz bireylerin yetişmesine sebep olabileceği belirtilmiştir (Yılmaz, 2009). Bu kural tanımamazlığın otoritenin ortadan kalktığı ya da birey kendi ekonomik bağımsızlığını kazandığı dönemlerde görülebildiğine dair şu örnek dikkat çekicidir (Y.23, E, Lise): *“Ailem bir tarikata bağlı ama benim din eğitimi aldığım bir kurum yok. Annem, babam, abim sürekli söylerlerdi. Sureleri ezberlemem namaz kılmam için zorlardı. Belki daha güzel olabilirdi. 15-16 yaşına kadar annem babamın dediği gibi davrandım. O yaştan sonra ben biraz serbestleşmeye başladım. Yani kendi istediğim gibi kararlarımı alırdım. Mesela şehir dışına çıkacak olurum ben gidiyorum der çıkıp giderdim. Gitme etme derlerdi ama dinlemiyordum. Şimdi dindar değilim. Ahlak yönünden dini davrandığımı düşünüyorum ama birçok sorun yaşadım. Baya strese girdim. Çocukluğumdan dinle ilgili aklımda kalan güzel bir şey hiç yok.”*

Görüldüğü üzere katılımcı ibadetlerini yapan bir ailede yetişmiş olmasına rağmen çocukken ailesinin istediği şekilde dini vecibelerini yerine getirdiğini ama sonrasında yapmadığını ifade etmektedir. Otoriteyle oluşturulmuş içi boş bir dini yaşayışa birkaç yıllığına sahip olduktan sonra dinden uzaklaşmıştır.

Yukarıda verilen ve çoğunluğun ifadesinden farklı olarak baskıyla karşılaştığı halde bu baskının, kendisinde dinden soğutacak bir etki yaratmadığını belirten bir katılımcının ifadeleri ise şöyledir (Y. 27, E, Lise): *“Babam imamdı. Çocukken de öğretmenlik yaptı bana. Kendisinin dışında da eğitim almak için zorla camiye gönderirlerdi. Dayak atarlardı ama zorla göndermesi bugünüme*

olumsuz bir etki yapmadı hatta daha iyi oldu. O zaman kızsak hoşlanmasak bile gittik, ters bir etki yapmadı.” Söz konusu katılımcının bir yıl yatılı olarak Kur’an kursu eğitimi aldığını ve bugünkü dindarlığı üzerinde bu eğitimin çok etkili olduğunu ifade ettiği düşünüldüğünde bu tutumun olumsuz etkilerinin zaman içerisinde silindiği veya kişilik özellikleri gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Otoriter tutumla yetişmiş bireylerin din algıları ve kendi tanımladıkları dindarlık durumları üzerinde çevre etkisinin de belirleyici olabileceği görülmüştür. Zira otoriter tutumla yetişmiş olup dindar bir çevrede kalanlar dini yaşantılarına devam ederken dindar olmayan çevreleri tercih eden bireylerin dini yaşantıları ya da dine ilgileri otorite figürü ortadan kalktığında ya da etkisi azaldığında sönmüştür.

Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu ve Bireyin Din Algısına Etkisi

Anne babasının tutumlarını aşırı koruyucu olarak niteleyen dört katılımcının hepsi kadın olmakla beraber biri lisans biri ilkökul mezunu ikisi ise okuryazar değildir. Yaş aralıkları olarak biri 20-40 yaş, biri 41-60 yaş aralığında, ikisi ise 61 yaşın üzerindedir.

Bu tutumda olan anne babaların amaçları, genelde çocuklarının yıpranmasını engellemektir. Bu amaçla çocuğun yapabileceği şeylerin bile anne baba tarafından yapıldığı görülür. Ailesinin bu tutumda olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine göre anne babalar bu tutumlarını çocuklarının din eğitimine de yansıtmışlardır. Katılımcılardan bir tanesi (Y.29, K, Lisans): *“Ailemden din eğitimi almadım. Annem de dindar biri değildir. Babam namazlarına falan başladı 3- 5 yıldır. Küçükken ablamlar camiye giderlerdi. Ben gitmiyordum. Sabah erken kalkmak gerekiyordu. Benim böyle bir talebim olmadı. Çünkü camide çocukları dövüklerini söylüyorlardı hep. Annem de bana kıyamadığı için sabah erken falan kaldırmak istemediğinden göndermedi beni hiç.”* Aynı katılımcı ablasının gittiği camiden ayrılma sebebini ise şöyle açıklamıştır: *“Mahallede ablamın kendiyile yaşıt arkadaşları vardı, onlarla gidiyordu. Bir kıza bir şaka yapmışlardı. Yurt dışından eniştemin sakız getirdiklerini söylemişlerdi. Sakızın arasına da acı biber koymuşlardı. Kıza yurt dışından gelen çok özel bir sakız olduğunu söyleyip çiğnetmişlerdi. Tabi içinde acı biber olunca kızın ağzı yanmış kavga etmişlerdi. O yüzden ablamlar korkudan gitmemişlerdi, annemler de göndermemişti zaten.”* Çocuklarına karşı aşırı koruyucu bir tutum sergileyen kendileri de dindar olmayan bir aile tipini yansıtan bu örnekte ailede din eğitiminden

yoksun olan çocuklar; uykusuna kıyamamak, kavga ettikleri arkadaşlarının olumsuz tepkisinden korumak gibi nedenlerle aile dışında din eğitimi almaları da engellenmiştir.

Dindar olmakla birlikte bu anne babalık üslubunu benimseyen bir ailenin ise çocuğun başına gelebilecek olumsuzluklar yönündeki kaygısı nedeniyle hem dini eğitim almasına hem de bir ilkokula gitmesine izin verilmediği ifade edilmiştir (Y.49, K, okuryazar değil): *“Çocukluğum abdestli namazlı insanların arasında geçti. Şimdi de kendim namazımı kılmaya, orucumu tutmaya gayret ederim. Küçükken babam anlatırdı, konuşurdu dinle ilgili ama bir yere göndermediler. Babam yazdırmak istedi buraya (katılımcı şehir merkezinde yaşamaktadır ve köyden şehre taşınmayı kastetmektedir) yeni taşınmış olunca annem gider ırmak boyunca bir şey olur. Çocuğa bir zarar verirler. Irmağa düşer falan diye annem istemedi. Öyle camiye falan da göndermediler. 17 yaşında gelin oldum namaza da o zaman başladım.”* Ailenin aynı tutumu bireyin ergenlik yıllarında da sürmüştür. O dönemde ailesinin bu tutumundan dolayı kendisini üzen bir durumu katılımcı şöyle anlatmıştır: *“14-15 yaşında vardım, buluğa erdiğim zamanlardı. Ramazan ayındayız. Çok hastalandım ben. Herkes dedi ki orucu boz. Boz bozmam boz bozmam, ikindiye kadar durdum. İkindiden sonra orucu bozdurdular. Ona çok üzüldüm. İkindiye kadar dayandıysam akşama kadar da durabilirdim diye.”* Benzer bir kaygıyla çocuğunun din eğitimi yarım bıraktıran dindar bir ailede yetişmiş bireyin ifadeleri ise şöyledir (Y.66, K, İlkokul): *“Köyde okuduk o zaman. Evimiz yakındı. Teneffüse çıkardık. Evde teneffüsü yapar geri giderdik. Annemiz babamız öyle isterdi, teneffüste bir şey falan olmasın diye bizi eve çağırırlardı.”* İlkokul üçüncü sınıftan sonra kendisini okula değil, dini eğitim için Kur'an kursuna gönderdikleri söyleyen katılımcı kurstan ayrılışının gerekçesini ise şöyle açıklamaktadır: *“Babam annem kendileri namazlarını kılar, oruçlarını tutarlardı ama bize hiç anlatmadılar. Ben de sormadım. Sonradan beni hocaya gönderdiler. Orada öğrendim. Hocaya da biraz gittim sonra bir arkadaş vardı hoca onu dövdü. Hoca onu dövünce biz de söyledik babama. Daha da annemiz babamız bizi salmadı.”*

Aşırı koruyucu tutum sergileyen anne babaların, kendi dini bilgileri yeterli düzeydeyse ya da çocuklarına din eğitimi verme gayretindelerse bunu kendi çabalarıyla ev ortamında sürdürmek istedikleri görülmektedir. Dışarıda din eğitimi alınmasına çeşitli kaygılarla müsaade edilmemiştir. Bu tip bir aile içerisinde yetişen bireylerin dindarlıklarının belirli bir yaştan sonra şekillendiği, çocuk dindarlığını yaşayamadıkları söylenebilir.

İlgisiz Anne Baba Tutumu ve Bireyin Din Algısına Etkisi

Anne babasının tutumunu ilgisiz olarak tanımlayan sekiz katılımcının altısı erkek ikisi kadındır. Eğitim durumları dağılımı ise biri lisans, ikisi lise, dördü ilköğretim, biri ilkokul mezunu şeklindedir. Yedisi 20-40 yaş aralığında biri ise 41-60 yaş aralığındadır. Dindarlık durumlarını ise üç kişi dindar, üç kişi az dindar, iki kişi de dindar değil biçiminde tanımlamıştır.

Çocuğa karşı ilgisiz olunan, sevgi ve merhametin yetersiz olduğu tutumdur. Yaptığımız çalışmada anne babanın ayrı olduğu ailelerde bu tutumun daha sık görüldüğü ve bu ailelerde din eğitime yönelik herhangi bir çabanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu duruma şu katılımcının ifadeleri örnek olabilir (Y.35, E, Lisans): *“Aileden ya da herhangi bir yerden din eğitimi almadım. Annem çalışıyordu baba zaten yok. Birader desen... En küçük bendim öyle bir yönlendirme falan da hatırlamıyorum yani. Ananem namaz kılardı sadece onu görürdüm. Onun da bilgi verecek potansiyeli yoktu. Kimseye soru falan sormazdım. Onlar da anlatmazlardı. Dinle ilgili uzun bir süre hiçbir şey yapmadım. Son birkaç yıldır dindarım diyebilirim. Bir büyü meselesi vesile oldu. Şimdi namaz, oruç gibi ibadetlerimi falan yaparım.”* Yine anne ve babası ayrı olan başka bir katılımcı kendisini şöyle değerlendirmiştir (Y.25, E, Ortaokul): *“Dindar değilim. Sadece oruç tutuyorum. Ailede de aile dışında da din eğitimi almadım. Anne baba ayrı olduğundan genelde biz babaanne dedenin yanındaydık. Onlar da camiye gönderdiler ama çocukluğumda dinle ilgili bir şey öğretilmediğini falan ya da başka bir şey hatırlamıyorum. Camiye de gırgır olsun diye giderdik çocukluk işte.”* Dağılmış aile diyebileceğimiz anne babası ayrı başka bir katılımcı (Y. 27, E, Ortaokul): *“Annem namaz kılardı ama babam yoktu. Kimse de öğretmedi ki... Hocalardan kendim bir şeyler öğrenmeye çalıştım.”* Diyerek din konusunda kendi çabasının olduğunu belirtmiştir. Yine dinle ilgisinin az olduğunu belirten başka bir katılımcı bu ilgi ve bilginin kendi çabasıyla oluştuğunu söylemiştir (Y. 51, K, okuryazar değil): *“Teyzemin çocuğu yoktu. Beni ona vermişler. İki evin arasında büyüdük. Annemle babamın bir şeyi yoktu yani. Teyzem de camiye gitsin falan dedi ama eniştem hiç namaz filan kılmazdı. Ne gerek var yanımda dursun diyerek göndermedi. Hiçbir şey öğrenmeden gelin olduk. Gelin olduktan sonra kaynanam biraz öğretti. Sonra biraz komşudan, biraz oradan buradan öğrendik. Cahil olduğumdan kendime göre bir şeyler yapmaya çalışıyorum şimdi. Ahh keşke öğretselerdi, gönderselerdi.”*

Katılımcı öz anne ve babasından yeterli ilgiyi görememiştir. Anne baba rolünü üstlendiğini söyleyebileceğimiz teyze ve eniştenin ise aşırı koruyucu bir

tutumla katılımcının din eğitimi almasına ve okula gitmesine izin vermediği söylenebilir. İlgisiz tutumla yetişmiş bireylerin yukarıda örneği verilen ilk katılımcı hariç hepsi dindar olmadıklarını söylemişlerdir. Bazı katılımcılar bu durumlarından ailelerini sorumlu tutmaktadır. Örneğin (Y.28, K, Lise): *“Dindar değilim. Namaz kılmıyorum, oruç tutmuyorum. İnançsız mıyım değilim ama bilmiyorum alışkın değilim belki namaz kılmaya, oruç tutmaya. Ailemden hiçbir şey öğrenmedim, hiçbir şey görmedim. Öğretmediler bana. Sadece yalan söyleme, hırsızlık yapma, kalbini temiz tut falan gibi şeyleri söylerdi büyükbabam. Şimdi de öyle ahlaki boyutuyla yaşıyorum. Ben hiçbir zaman görmedim. Benim bildiğim dindarlık işte 50 yaşına falan gelirsin. Ondan sonra namaz kıalarsın işte ibadete yönelirsin. Çünkü ailede sadece annem babam olarak değil, halalarım, dayılarım baktığın zaman hiç kimsede yok böyle bir şey. Hani hiç yaşamadığım için de çocukluğumda yaşlanınca ibadet edersin, yaşlanınca dindar olunur algısı oluştu bende. Bunun bugünkü durumumu etkilediğini düşünüyorum. Anne-me de söylüyorum senin yüzünden ben böyle oldum diye ama belki de içimde yoktur. Ama temelde ailenin etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü ailede görseydim annem babam namaz kılsaydı ister istemez ben de herhalde herkes bunu yapıyor diye düşünürdüm. Ama ben de öyle bir şey yoktu. Ben de hep yaşlanınca işte elini ayağını çekersin her şeyden, ibadet edersin algısı oluştu.”* Ailesinden yeterli ilgiyi göremediğini dine uzak oluşunu da buna bağlayan başka bir katılımcı (Y. 27, E, Lise) ise: *“Annem yine bir şeyler yapmaya çalıştı bizim için ama babamdan bir şey görmedim. Ananemler babaannem bazen dinle ilgili şeyler söylerlerdi. Onun dışında dinle ilgili bir şey öğretmediler. Lisedeyken bir ara bir arkadaşım vardı. Arapça kitaplar falan getiriyordu. Sınıfta onları okuyordu. O bizi bir akşam bir yere götürdü. Sohbet gibi. Eski bir evdi ama kalabalıktı. 6-7 yaşında hafız çocuklar vardı. Ondan çok etkilenmiştim. Sonra onlarla birlikte sabah namazlarında camiye falan gittik. Ailem bir şey demiyordu onlarla takılmama. Haberleri yoktu zaten dışarı çıkıyorduk, nereye gidiyorsun diyen yoktu. Sonra arkadaş ortamı değişince o da bitti.”*

Kendileriyle genel anlamda ilgilenilmediğini ifade eden katılımcılar bunun din eğitimine ve bugünkü dindarlık durumlarına da yansımalarını ifade etmişlerdir. Yaşadıkları çevrenin etkisiyle ve kendi çabalarıyla din hakkında araştırma yapanlar ise din hakkındaki bilgilerini yetişkinlik dönemlerinde elde ettiklerini belirtmişlerdir. Kendi çabası olmayanlar ise kendilerini dinden uzak olarak nitелеmektedir. İlgisiz anne baba tutumun bireylerin din algısını ve dini tutumunu olumsuz etkilediği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Anne baba tutumlarının, bireyin din algısını ve bu algı sonucunda ortaya çıkan dini tutum ve dindarlığı yani bireyin din ile ilişkisini ne şekilde etkilediğini tespit etmeye çalıştığımız bu çalışmada anne babanın tutumları kadar ailenin dine bakışının da bireylerin din algıları üzerinde etkili olduğu, doğru anne baba tutumunun dini yaşantı ve çocuklara örnek olmakla desteklenmediği zaman bireyde dini ilginin oluşmadığı ya da dini ilginin aile dışı kaynaklar yoluyla oluştuğu tespit edilmiştir. Çalışmayla ulaşılan diğer sonuçlar ve bazı öneriler aşağıdaki gibidir:

1. Demokratik anne baba tutumunun benimsendiği ve çocuklukta, aile içerisinde dini yaşantıya tanık olmuş bireylerin dine karşı olumlu bir tutum sergileyerek kendilerini dindar olarak niteledikleri görülmüştür. Demokratik anne baba tutumu ile yetişmiş olup ailede din eğitimi almayan ya da demokratik üslubu benimsemekle birlikte dindar olmayan anne babaların çocukları ise yetişkinliklerinde dindar bireyler olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumda demokratik anne baba tutumunun ailede verilen din eğitimiyle birleştiğinde dindar bireylerin yetişmesine imkân sağlayacağı söylenebilir.

2. Otoriter anne baba tutumuyla yetişmiş ve bu üslupla din eğitimi almış bireylerin, çocukluk ve ergenlik yıllarında otorite figürü yaşantılarında baskınken dini vecibelerini yerine getirdikleri ancak daha sonra bıraktıkları tespit edilmiştir. Buna dayanarak otorite ile oluşturulmuş bir dindarlığın otorite figürünün kişinin hayatında etkisi kalmadığında söneceğini, bilinçli bir dindarlık değil ceza korkusuyla yaptırımdan kaçmak için gösterilen bir çaba ile oluştuğunu söylemek mümkündür. Otoriter anne baba tutumuyla yetişip bu tutum ile din eğitimi almış hiçbir yetişkinin kendisini dindar olarak tanımlamaması bunun göstergesidir.

3. Aşırı koruyucu anne baba tutumuna sahip olup aynı zamanda dindar ailelerde çocukların din eğitimi yalnızca aile ile sınırlandırılmış, yaz kursları, Kur'an kursları gibi dışarıdan verilecek ek din eğitimine çocuğun uykusuna kıyamamak, başına bir şey geleceğinden endişe duymak gibi duygusal kaygılarla imkân tanınmamıştır. Aşırı koruyucu anne baba tutumu içinde ve dini yaşantıya tanık olmadan büyüyen yetişkinler ise kendilerini dindar olarak nitelememektedir.

4. İlgisiz anne baba tutumunda olan ebeveynler çocuğa karşı ilgisizliklerini onların din eğitimine de yansıtmışlardır. Anne babasının tutumunu ilgisiz olarak niteleyen bireylerden bir tanesi hariç diğerleri dindar olmadıklarını ve ailede

din eğitimi almadıklarını ifade etmiştir. Yaşadıkları çevrenin etkisiyle ve kendi çabalarıyla din hakkında araştırma yapanlar ise bunları yetişkinlik dönemlerinde elde ettiklerini belirtmişlerdir.

5. Araştırmaya katılanlardan, aile tutumunu ilgisiz ve otoriter olarak niteleyenler arasında erkek katılımcıların, aşırı koruyucu olarak niteleyenler arasında ise kadın katılımcıların fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum toplumda farklı cinsiyetlere bakış açıları bakımından yorumlanmıştır.

6. Yirmi beş katılımcıyla yapılan araştırmada tespit edilen aile tipleri içerisinde parçalanmış aile diyebileceğimiz anne babanın ayrı olduğu ya da çocuğun anne babadan ayrı yaşadığı dört aileye rastlanmıştır. Bu dört katılımcının hepsinin anne baba tutumunu ilgisiz olarak nitelemesi ve bunun din algılarına yansıdığını belirtmesi dağılmış ailelerde ilgisizliğin daha belirgin olduğunu göstermektedir.

7. Çalışmanın başında açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu hazırlanırken cinsiyet, yaş ve eğitim durumunun, anne baba tutumlarıyla bağlantılı olarak kişinin din ile ilişkisi üzerinde etkili olabileceği varsayılmıştır. Ancak elde edilen bulgularda farklı yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarındaki bireylerin ifadelerinde bu varsayımı destekleyebilecek belirgin bir farklılaşma görülmemiştir. Bu yüzden, bu değişkenlerin anne baba tutumunun bireylerin din ile ilişkisi üzerinde etkili olacağı varsayımının doğrulandığını söylemek mümkün görünmemektedir.

8. Yapılan çalışma sonucunda otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz anne baba tutumunun bireyde dindarlık oluşturma noktasında daha yetersiz kaldığı görülmüştür. Kendisini dindar olarak niteleyen katılımcı sayısı en çok, demokratik tutumla yetişmiş bireyler arasından çıkmıştır. Ancak doğru bir anne baba tutumu takınmanın bireyin dindar olmasında yeterli olmadığı, ailede dini yaşantının ve din eğitiminin olmaması halinde bireylerin dine ilgisinin daha az olduğu görülmüştür. Bu durumda doğru ebeveynlik üslubu doğru bir din eğitimiyle birleştirilmelidir.

9. Dini konular öğretilirken çok fazla sözlü nasihat ve baskı bireyleri dinden uzaklaştırdığından çocukluk ve ergenlik yıllarından itibaren bireyin yaşına ve algı düzeyine uygun, baskı ve yıldırma olmadan sevgi ve hoşgörü içerisinde, anlamlı bir din eğitimi verilmelidir. Anne baba, kendisi dini bütün boyutlarıyla yaşayarak örnek olmalıdır.

Kaynakça

- Apaydın, H. (2001). Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 319-337.
- Ay, M. E. (2007). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bovet, P. (1958). *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi* (S. Odabaşı, Çev.). Ankara: İş Bankası Yay.
- Dam, H. (2011). Çocukluk Dönemi Din Eğitimi. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* (Ed. M. Köylü). Ankara: Nobel Yayınları. ss. 13-65 içinde.
- Goodall, J. (2013). *Parental Belief and Parental Engagement: How Do They Interact?* *Journal of Beliefs & Values Studies in Religion & Education*, 34(1), 87-99.
- Hökelekli, H. (2003). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Karaca, F. (2011). *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset.
- Peker, H. (2008). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yay.
- Selçuk, M. (2005). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (7), 1-19.
- Vergote, A. (1978). Çocuklukta Din (Çev. Erdoğan Fırat). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (22), 315-329.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Yavuzer, H. (2011). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Influence of Parental Attitudes on the Individual's Religion Perception*

Sümeyra BİLECİK**

Introduction

In integration of individuals into the society, family undertakes the task of ensuring the individuals' compatibility in psychosocial terms by meeting the physiological and emotional needs of the individual. The environment in the family also affects the child's attitude towards religion as well as the perception of religion.

Considering the researches that reveal the existence of a natural religious ability and tendency in the child (Bovet 1958, Vergote 1978, Yavuz 2012), the child is not completely empty in regards with religion. Intrinsic tendency creates a perception of religion over time by developing through imitation, inculcation and learning and they become reflected on the outside as behaviors.

Two factors are influential in the child's religious development: Internal factors are individual ability, curiosity, emotional and mental searching. External factors are influence of family, school and play friends, the observations of the child in various religious atmospheres, the effect of religious officials or the teacher (Ay, 2007). Family is one of the leading external factors that affect the religious development of the child.

* This study has been formed by extending the oral presentation made in the 21st Century Family Symposium between the dates 14-16.11.2014.

** Assist. Prof. Dr., Aksaray University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences. **E-mail:** sumeyrabilecik@aksaray.edu.tr

The Role of Family in Individual's Religious Development Stages and Religious Development

The influence of family on the formation and development of religious attitudes cannot be limited solely by the context of education and training. Relation between religion and family structures in terms of emotion, structure and bond, causes family dominance in the formation of religious attitudes (Vergote, 1978).

The basic characteristics of 0-6 age religious development is being under protection, being simple-hearted, imitation and keen on asking questions (Hökelekli, 2003; Dam, 2011; Yavuz, 2012; Selçuk, 2005).

During 7-12 years old period, which is called the last childhood, the desire to participate in worship emerges. This is why it is important to ensure that the child participates in worship. The development of the religious feelings of a child, who can not find anything in family regarding religion during this period, can be delayed or even diminished gradually.

Adolescence is a period in which the individual experiences a lot of changes as mental, physical and emotional. It can be seen that the religious consciousness awakens in the individual and accordingly the religious suspicion and conflicts are experienced. These doubts and conflicts are not based on religion, but on the development of critical thinking skills gained during adolescence. It is why the family should not accuse adolescent with disbelief.

After the adolescence period, the religious development of the individual, who becomes emotionally and socially stagnant and decisive, also continues during adulthood and old age. In these developmental periods, religion gives man a spiritual force in overcoming the crisis of development.

Parents Attitudes

Attitude is a permanent judgmental tendency, which causes individuals to think, feel or act in a positive or negative way towards a particular person, group, object or thing. Parents' attitudes towards the child are generally as follows; Democratic, authoritarian, overprotective and indifferent attitude.

The Democratic Attitude

The family attitude which shows unconditional love and at the same time respect to their children. The child has a say in the decisions of the family. There

are certain rules and responsibilities for each individual (Goodall, 2013) within the family.

The Authoritarian Attitude

This parental attitude, also called repressive attitude, the child's interests, needs and expectations are not considered (Cohen, 1990).

Overprotective Attitude

This is the kind of attitude that even the things that child can do are restricted by parents (Not because they are concerned with putting pressure on or having authority, but because they are worried about the child) (Sezer, 2010).

Indifferent Attitude

This attitude is the attitude in which the parents are indifferent to the child, inadequate in love and compassion, the child's needs are not adequately met (Cohen, 1990).

Method

In the study, it was aimed to show how parents' attitudes affect the perception of religion in adulthood. A semi-structured interview technique, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. In order to reflect diversity, the persons to be interviewed within the scope of the research were chosen by means of purposeful sampling method, filtered according to age, level of education, family structures, and participants' own evaluations of their' religiousness. When the data were collected, voice recordings were taken with the permission of the participants; after being analyzed the records were subjected to content analysis.

Participants were asked the following questions during the interviews: Their age, educational status, how they assess themselves in terms of their religiousness levels and the reasons for this evaluation, how and where they received their religious education for the first time, whether it was an institution where they received the religious education, what is the most influential factor in their current religious perceptions and religious levels, whether they remember an incident regarding their religion or religious situation during their childhood

and adolescence. The findings have been interpreted by determining how the religious attitude in the family affected the individual.

The Qualities of Survey Participants in Regards With Some Variables

While attempting to determine the effect of parental attitudes on religious perception of individuals, the followings have been determined as variables: gender, age, educational status and how individuals evaluate themselves in terms of religiousness. The distribution of participants according to the attitudes of their parents: democratic 6, authoritarian 7, overprotective 4, and irrelevant attitude 8.

Gender distribution has been done as 13 females and 12 males. 5 of the women identified the attitude of their parents as democratic, 2 authoritarian, 4 overprotective and 2 indifferent. The ages were determined as 20-40, 41-60 and 61 and above in the descriptive analysis of the age range of the participants according to their parents' attitudes. According to this, 20 persons are in the age range of 20-40, 3 persons in 41-60 and 2 people are 61 years old and over. The distribution of parents' attitudes according to the level of education of the individuals is as follows: 3 are not literate, 2 are primary school graduates, 3 are middle school, 8 are high school and 9 are undergraduate graduates. Five of the survey participants identified themselves as less religious, 12 as religious, 2 as hesitant, and 6 as religious.

Findings and Comments

Democratic Parental Attitude and Its Impact on the Individual's Perception of Religion

The democratic parents attitude has effect on creating family environments where the children are respected for their individuality and their rights are respected. This situation is also thought to have an effect on the child's understanding of religion. The following statements are examples of this; (31, F, Undergraduate)⁴: *"The environments that have affected me the most and connected me to the religion have been the family environments. There were religious conversations that my mother used to go. We used to go there with my mother when I was 5-6 years old. It was very crowded and hot but I like it. If the person*

⁴ When personal information is provided about the participants under the title of findings and comments, the following abbreviations will be used: A for Age, W for Women, M for Men.

who is speaking speaks lovingly, it touches deeply in my heart, this is also what happened when I was a child. With these words, people have expressed that the religion practice within the family is effective on becoming a religious person. Again the same participant stated the following expressions. *“My father used to have conversations on hermeneutics with men but the doors were kept open so the ladies could listen too. I liked the spiritual atmosphere that those hermeneutics conversations created at home very much. In one of those conversations, the scene of Bilal-i Habeshi's reciting the azan was told. I still get goose bumps while telling it. I was so impressed.”* With these expressions, the person has spoken of the positive effect of the religion, which is carried out in the natural course of life in the family.

Apart from the above example, although the attitudes of the parents were democratic, they were participants indicating that they did not receive religious education in the family or that some events that they lived outside the family negatively affected religious perceptions. Individuals who grow up with democratic parental attitudes and seeing religious life in the family and receiving religious education in childhood and adolescence, have qualified themselves as religious by showing a positive attitude towards the religion. On the other hand, those, who did not witness religious life and did not receive religious education in the family although they were raised with a democratic attitude in their family, have not qualified themselves as religious and have stated that they do not continue their religious rituals and that the religion is not main reference point in their life.

The Authoritarian Parental Attitude and its Effect on Individual's Perception of Religion

The following expression can be given as an example of an authoritarian parental attitude, which is also effective in religious life and religious education in the family; (A.20, M, Elementary education): *“I did not receive religious education from my family. I could not ask many questions to my father but they sent me to the mosque regarding religion when I was in elementary school. I learned most of my religious knowledge there. Everything had to be in the way as my parents wanted when I was a child. Then I was doing what they told me. Now they still tell me to perform ritual prayers of Islam etc. but I do not care now. It becomes repulsive when they say it so much so I do not perform ritual prayers of Islam. I am not very religious.”*

Similar cases to the one given in the example are also present in the other seven participants who participated in the survey and said that their parents had an authoritarian attitude. However, it should not be forgotten that besides this attitude, environmental factor is also influential. This is because people who have grown up in an authoritarian manner and are in a religious environment continue their religious life, on the other hand those who prefer non-religious circles lose their religious life or interest in religion when the authority figure or his/her influence is removed.

Extremely Protective Parental Attitude and Its Effect On Individual's Perception of Religion

Although the attitudes of parents, who have overprotective attitudes, can be justified with reasons such as protecting the child and preventing the child from being consumed away, this attitude is also reflected on religious education. The statements of one of the four participants, who tell their parents have this attitude, is as follows (A.66, F, Elementary school): *"We got education in the village then. Our house was close. We had break. We would have the break at home and go back. That is how our parents wanted it to be. They called us home so that nothing would happen during the break."* The participant said that after the third grade of elementary school they sent her to the Qur'an course instead of school for religious education and the participant explains the reason for leaving the course as follows: *"My parents used to perform the ritual prayers of Islam and do fasting but they would never explain us. So I did not ask. Then they sent me to hodja. I learned it there. I went to the hodja for a while and then there was a friend, he/she was beaten up by the hodja. When him/her was beaten up by the hodja, we told it to my father. Our parents did not let us out every again."*

Other interviews have also shown that parents who have overly protective attitude, in case their religious knowledge is adequate and they are willing to give religious education to their children, they want to do it with their own efforts in their home environment. It can be said that the religiousness of individuals who grow up within this kind of family is shaped after a certain age and they can not experience child religiousness.

Indifferent Parental Attitude and Its Effect of Individual's Perception of Religion

It is the attitude in which the parents are indifferent to the child and love and compassion is inadequate. It has been determined that this attitude is more frequently seen in the families where the parents are separated and that there is no effort in these families regarding religious education. In this case, the statements of the following participant may be an example (Y.35, M, License): *"I did not get religious education in family or anywhere else. My mother was working, I do not have a father anyway. When it comes to my brother ... I am the youngest one, so I do not remember any guidance. My grandmother used to perform the ritual prayers of Islam. I only saw her. She did not have the potential of giving information. I did not ask questions to anyone. They would not tell. I did not do anything about religion for a long time. I can say that I have been religious for the last couple of years. It was through a magic issue. Now I perform religious rituals like performing prayers, doing fasting."*

The other seven participants who participated in the survey also stated that no attention was paid to them in general and this is reflected on their current religious situations. Those who studied the religion with the influence of the people in the environment they live and with their own efforts stated that they obtained information about religion during their adulthood. Those who do not put personal effort in it call themselves distant from religion. It can be said that indifferent parent attitude has negative influence on the religious perception and attitude of individuals.

Conclusions and Recommendations

In this research in which we have tried to determine how parental attitudes affect the religion perception of the individual and the religious attitude and religiousness resulting from this perception, that is to say the relation between the individual and religion, it has been determined that the view of the family is influential on religion perceptions of individuals as well as the attitudes of the parents; it has also been determined that no religious interest arises in the individual when the right parental attitude is not supported by religious experience and being an example to children or that interest in religion emerges through non family resources. In addition, it has been determined that individuals who grew up with democratic parents' attitudes and witnessed religious life in their

family during childhood, have expressed a positive attitude towards the religion and qualified themselves as religious. It has been observed that individuals who were raised with authoritarian parental attitudes and who received religious education in this style, fulfilled religious obligations under pressure during their childhood and adolescence but later quit them. It has been seen that religious education is restricted only with the family for the children whose parents have an extreme protective parenting attitude and who are at the same time religious. Also these families do not allow for additional religious education such as summer courses or Quran courses due to emotional worries such as worrying about the child's sleep or that something may happen to the child. It has been seen that parents with unattached parental attitude reflect their indifference towards child also on child's religious education.

Keywords: Family, Religion, Parental Attitude, Religious Education, Perception of Religion.